

УЧАСТИЕТО НА ПОРУЧИК НИКОЛА МИХОВ В ПРЕВЗЕМАНЕТО НА ТУТРАКАНСКАТА КРЕПОСТ

Явор Генов

PARTICIPATION OF SENIOR LIEUTENANT NIKOLA MICHOV IN THE CAPTURE OF THE TUTRAKAN FORTRESS

Yavor Genov

Abstract: *The article pays attention to senior lieutenant Nikola Michov's participation in the capture of the Tutrakan fortress during World War I in early September 1916. The Tutrakan Epopee was the opening battle of the first Central Powers offensive during the Romanian Campaign. Nikola Michov takes part in the main attack against the South sector of the fortress. As a commander of artillery battery unit he contributed to the capture of one of the three key forts in the sector – fort №7. Nikola Michov's selfless actions in the Tutrakan Epopee earned him the status of a hero of the wars of the National unification of Bulgaria.*

Keywords: *Senior lieutenant Nikola Mihov, World War I, Tutrakan Fortress, artillery, Bulgaria.*

Превземането на Тутраканската крепост заема специално място в българската военна историография. Макар и критикуван от някои съвременници, поради допуснати грешки при планирането на атаката, успехът представлява върхово постижение на българското военно изкуство. За пореден път благодарение на множеството чуждестранни кореспонденти българският войник удивлява света със своите подвизи като само за няколко дни завладява поредната „непревземаема“ крепост. В рамките на Първата световна война победата при Тутракан е ключова и от военно-стратегическо естество, тъй като предоставя инициативата на Добруджанския фронт в ръцете на Централните сили и предначертава пътя към последващите успешни действия на българската армия срещу румънци и руси. С принос във военните действия при Тутракан в периода 1 – 6 септември 1916 г. се отличава поручик Никола Михов¹. След битката

¹ В зенита на своята военна кариера той достига чин генерал-лейтенант и заема поста военен министър (април 1942 – септември 1943 г.). Заедно с Богдан

при Одрин съдбата отново му отрежда той да действа в сектора, в който е предвидено да се нанесе главният удар и да се извърши пробивът на крепостта.

Целта на настоящото изложение е да представи обективно и задълбочено участието на поручик Никола Михов във военните действия, като открои приноса му като командир на батарея от 15-и скорострелен артилерийски полк при атаката на Тутракан. А също така и неговият личен поглед и анализ на сражението. Стремейки се към обективност и без да претендира за абсолютна изчерпателност чрез настоящото изложение авторът отдава своята почит към делото на героя от войните за национално обединение ген. Никола Михов.

Бойният път на Никола Михайлов Михов през войните за национално обединение и в частност победата при Тутракан са сравнително неизследвано поле в българската историография. Военните действия, в които той участва, са щрихираны накратко в изданията на Р. Руменин [Руменин, Р. 1996, том 1–7], Т. Недева [Недева, Т. 2008], Г. Чолаков [Чолаков, Г. 2000], както и в предговора на Цочо Билярски към издадения дневник на Н. Михов [Михов, Н. 2004]. В този контекст е нужно да отбележим и скромния принос на автора на настоящото изложение в изследването на темата с една обнародвана и една документална публикация под печат със заглавие „Една военнотеоретична разработка на ген. Никола Михов: „Атаката на Източния сектор при Одринската крепост и атаката на Тутраканската крепост. Да се направят изводи по теория за атака на предварително укрепена позиция“ [Генов, Я. 2024].

Планът на българското командване за войната с Румъния е изграден на базата на няколко ключови съображения. Първите и най-важни цели са предмостовите крепости Тутракан и Силистра, които в периода 1913 – 1916 г. са старателно фортифицирани от румънците. Те дават възможност за задържане на румънската армия на десния бряг на р. Дунав и за бързото прехвърляне на войски през понтонните мостове, за които са приготвени материали там. Игнорирането на тези крепости може да доведе до удар във фланг и тил на българските войски в Добруджа. Така в края на август 1916 г., макар и трудно, българското командване стига до решението, че първо трябва да бъде превзет Тутракан, след това Силистра, а оттам бързо да се напредне на север в Добруджа, преди да са пристигнали подкрепления от Русия [Българската армия в Световната война... Т. VIII, 1939, с. 249–250].

Филов и княз Кирил Преславски е назначен за регент на цар Симеон II в периода 1943 – 1944 г.

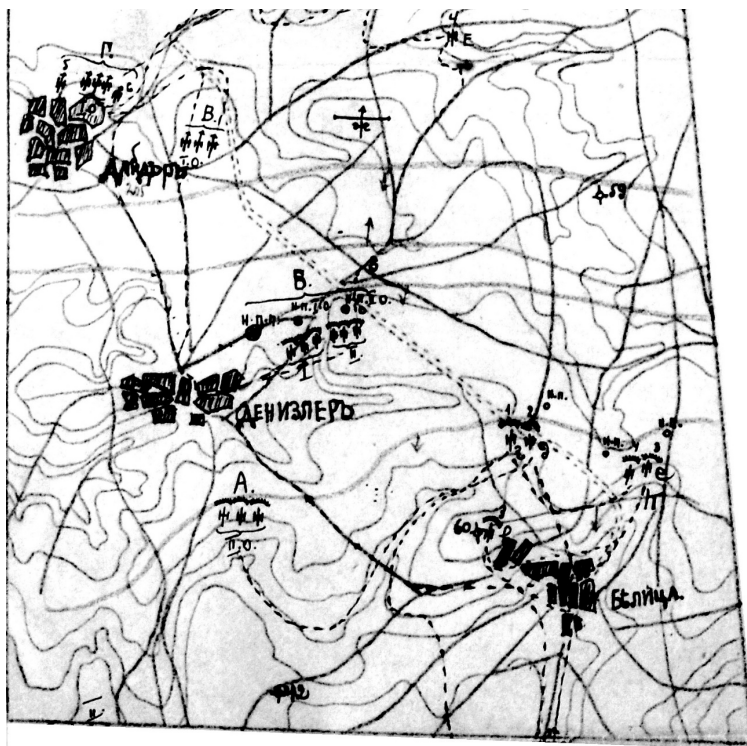
Към края на август 1916 г. поручик Никола Михов е начело на 6-а батарея от 2-о отделение на 15-и с.с. артилерийски полк (2/15 отделение). Полкът се състои от 6 батареи, разделени в 2 отделения, всяка въоръжена с по четири 7,5 см оръдия „Шнайдер Кане“ образец от 1904 г.² Заедно с 31-и пехотен и 7-и пехотен полк той е част от 1-а бригада на 4-а Преславска дивизия (1/4-а бригада) [**Българската армия в Световната война...** Т. VIII, 1939, с. 311–312]. Към 31 август 15-и артилерийски полк заедно с 31-и пехотен полк се намира на бивак край с. Завет. След обявяването на война на Румъния на 1 септември 1916 г. на следващия ден в 7.00 ч. 1/4-а бригада започва настъпление в посока с. Джаферлер – Белица и се укрепва северно от с. Белица на линията кота 128 до пътя за с. Денизлер на запад. След заемането на румънския пост при с. Джаферлер 15-и артилерийски полк е сполетян от нещастен инцидент. Няколко офицери намират ръчна граната, която съвсем необмислено разглеждат. Гранатата избухва и ранява тежко командира Константин Чакъров, полк. Кутинчев и подпоручиците Савов и Дочев. На място загиват майор Сирамнов и подпоручик Косев. Командването на полка е поето от командира на 1/15-о отделение майор Стоил Джумалиев. През този ден частите достигат на около 2,6 км от Главната отбранителна линия на Тутракан, изминавайки между 15 и 23 км, а дивизията губи 5 убити и 10 ранени [**Българската армия в Световната война...** Т. VIII, 1939, с. 356–363]. Нощта заварва 1/15-о отделение и 7-и пехотен полк на позиция при с. Белица, а 2/15-о отделение и 31-и пехотен полк при с. Денизлер [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 1, л. 55–57].

Заповедта, дадена на 4-а дивизия от ген. Стефан Тошев за 3 септември, е частите да се затвърдят на гребена между с. Денизлер и с. Меше Махле и да започнат подготовка за атака. Към този момент вече всички румънски части са се изтеглили зад Главната отбранителна линия на крепостта и III армия свободно извършва подготовка и позициониране [**Българската армия в Световната война...** Т. VIII, 1939, с. 396].

През нощта срещу 3 септември 4-а дивизия е обстрелвана непрекъснато от артилерията на крепостта и пехотата, но огънят е неравномерен и съвсем неефективен, което издава нервността, която е обхванала защитниците и повдига духа на българските войски. През деня на 3-и септември ¼ бригада извършва разузнаване и се измества на по-предни и удобни изходни позиции за атака, като пехотата се разполага по линията северозападно от с. Дайдар – северно от пътя с. Дайдар – Чауш махле. През целия ден тече подготовка за атаката, която трябва да започне с артилерийска подготовка в 8.00 ч. сутринта на 4 септември. Командирът на 4-а

² Повече за тактико-техническите характеристики на оръдейна система „Шнайдер Кане“ образец 1904 г. и превъоръжаването на българската артилерия в периода 1904 – 1912 г. [вж: Ангелов, А. 1937; **Schneider-Canet...**, pass.]

дивизия ген. Киселов е назначен да ръководи атаката. Основният удар ще бъде нанесен от поверената му дивизия, която трябва да атакува фортове № 5, 6 и 7 в Южния сектор.

Ил. 1. Кроки за действията на 15-и артилерийски полк при Тутракан от 2 до 4 септември 1916 г. [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 8, л. 21]³

В 4 часа сутринта на 4 септември батареите от 15-и арт. полк заемат нови по-предни позиции и се окопават, но в 6.30 ч. пристига заповед, която отменя атаката за 5 септември сутринта. Причината е, че отрядът на майор Хамерщайн се забавя и все още не е излязъл на изходна позиция в Западния сектор на крепостта. Денят на 4 септември е използван за разузнаване на противниковите позиции и допълнителни разяснения по задачите. На 1/4-а бригада е възложено да атакува форт № 6, № 7 и междините от двете страни на последния [**Българската армия в Световната война...** Т. VIII, 1939, с. 467–475].

Към 16.00 ч. командирът на 4-а артилерийска бригада (полк. Георги Манов) дава указания на командира на 15-и арт. полк по начина на атаката на крепостта. За обстрел са определени форт № 6, 7 и междините

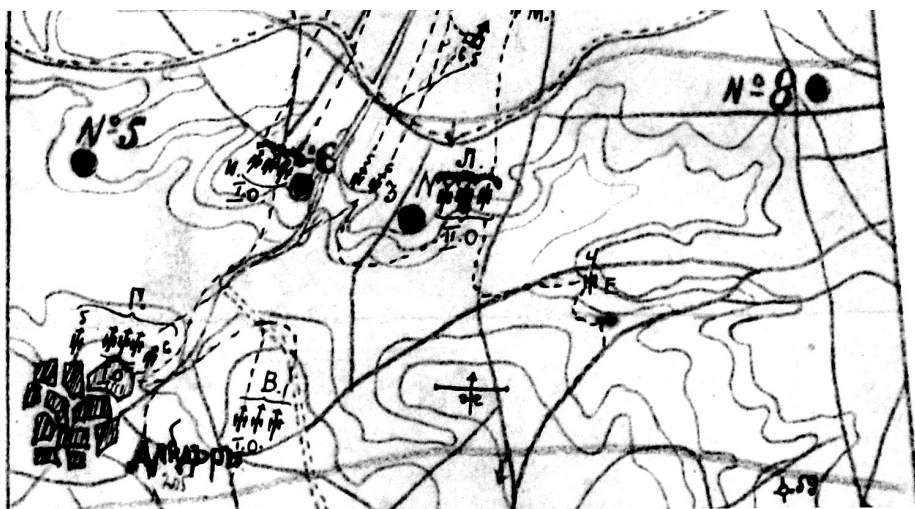
³ Вж. Легендата към кроките (таблица 4.) в края на публикацията.

им, дадени са сведения за неприятелските батареи и други цели. Освен това 1/15-о отделение е определено за придружаващо – то трябва да поддържа непосредствено атаката веднага щом пехотата премине гребена северно от с. Дайдар. Пристрелката на батареите трябва да започне около 6 – 6.30 ч. и да продължи 30 минути, след това до един час да бие на поражение, а до втория час с барабанен огън (атаката трябва да започне в 8.00 ч.). На батареите от полка се възлага да стрелят по неприятелската артилерия, докато пехотата настъпва за приближаване на фортовата линия до началото на непосредствената ѝ атака, а после по самите фортове, междините около тях и по живите цели, които се явят. Според указанията за 1/15-о отделение е определена позицията на гребенчето източно от с. Дайдар, а пътят за настъпление минава през втори дол северно него. За 2/15-о отделение второто гребенче източно от с. Дайдар – път за настъпление направо от позицията. През нощта батареите остават на позициите като усилват окопите си здраво. През деня полкът е изстрелял едва 60 снаряда, ранени са 4 войници [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 1, л. 58–60].

На 5 септември в 6.00 ч. батареите от 15-и арт. полк започват пристрелка по откритите неприятелски батареи и други набелязани пунктове. Фортове № 5, 6 и 7 и междините им също са обхванати от силния огън на тежката артилерия и скоро спомагателните наблюдатели при с. Дайдар съобщават, че пехотата от окопите около укрепления № 5 и 6 започва да отстъпва. След това тежката артилерия прехвърля огъня по румънската артилерия като я принуждава да разрежи стрелбата си и да я направи съвсем неефективна. Използвайки заглъхването на румънската артилерия и стъписването на защитниците, в 8.00 часа пехотата настъпва към изкуствените препятствия пред Главната отбранителна линия (бодлива тел, вълчи ями и др.), които са свършено непокътнати от артилерийския обстрел. Поради краткото време за подготовка и огромния обем от цели, 4-а арт. бригада не успява да обстреля изкуствените препятствия, нито да нанесе съществени щети по фортовете. Единствено късметът, че препятствията са твърде неустойчиви (войниците лесно измъкват коловете на телените мрежи с ръце) дава шанс на дружините да напреднат бързо под силния пушечен и картечен обстрел на фортовете. Става ясно, че разузнаването е допуснало сериозни пропуски, тъй като се откриват нови огневи точки и куполни оръдия, които откриват огън по атакуващите части.

Към 8.15 ч. е получено съобщение от командира на 1/4-а п. бригада за обстрелване на неприятелска кавалерия, която е излязла на линията. Със задачата се заема 6-а батарея на поручик Михов, която със своя точен огън успява да я прогони. Към 8.20 ч. пристига заповед от командира на 4-а арт. бригада, 15-и арт. полк да съсредоточи огъня на повече батареи по форт № 7. В 8.30 ч. пристига нова заповед, която гласи да се изпатят

придружаващите батареи, тъй като пехотата настъпва към главната линия. 1/15-о отделение настъпва ешалонно и към 9.00 ч. е на новата позиция северно от с. Дайдар. Под град от куршуми то започва своя ефикасен огън, като указва голямо съдействие при атаката на фортове № 6 и № 7. В това време и двете отделения усилват огъня си, което се налага от обстоятелството, че се появяват много нови цели. Заповед за барабанен огън не е давана, но той от само себе си се превръща в такъв. Към 10.20 ч. пристига съобщение от командира на арт. бригада, че зад форт № 7 се трупат пехотни резерви. Заповядано е на командира на 2/15-о отделение да ги обстреля.

Ил. 2. Кроки за действията на 15-и артилерейски полк при Тутракан на 5 септември 1916 г. [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 8, л. 21]

Към 11.00 ч. 31-и пех. полк вече е овладял форт № 7 – 2-о отделение организира преграден огън зад него. Противникът напуска укреплението и окопите си, а отделението ги преследва с огън. Получена е заповед батареите от двете отделения да настъпят и да излязат на фортовата линия. При движението им, обаче настъпва объркване поради липсата на адекватно разузнаване на пътища за настъпление и към 12.00 ч. те все още не са излезли на линията. Командирът на 1/15-о отделение кап. Ангелов донася, че все още е на позиция северно от с. Дайдар, заедно с 5-а и 6-а батарея от 2/15-о отделение. Причината е, че през шосето е прокопан ров и няма откъде да се мине за излизане на фортовата линия. Настава объркване, затова като най-старши майор Овчаров нарежда батареите да се върнат на старото си местоположение, за да могат все пак да поддържат пехотните части. Но тази позиция е разположена под нивото на фортовата линия и отделенията нямат видимост зад нея. При това положение огъ-

нят им срещу румънска контраатака би бил съвсем неефективен. За затвърждаването и развитието на успеха на 31-и пех. полк е нужно батареите да излязат възможно най-бързо на главната линия. На място пристига и полк. Г. Манов, който заповядва да се докара подвижен мост, изпратени са и разузнавачи, които да потърсят друго място за преминаване.

В същото време е заповядано на 4-а батарея да обстрелва противника в пространството зад гребена на фортовата линия. Командирът ѝ кап. Теодоси Даскалов е изпратен на позицията да си избере наблюдателен пункт, за да насочва огъня от там. Скоро той донася, че пехотните вериги на 31-и полк при форт № 7 са съвсем отслабени и даже започват да се оттеглят от гребена назад. Командирът на полка заповядва да се усили огъня от батареята зад гребена, за да не се даде възможност на противника да се съвземе. Доложено е за ситуацията на бригадния командир, който изпраща подкрепление.

Командирът на 2/15-о отделение дава заповед 5-а батарея да излезе повзводно на фортовия гребен между шосето и форт № 7, 6-а да излезе на позиция вляво от нея, а 1/15-о отделение да заеме позиция в ляво от шосето и всички да открият огън. Излизането на позиция, обаче не е така лесно: „Да се излезе на позицията с коне бе трудно, понеже гребена се силно обстрелваше от пехотен и картечен огън, за което оръдията се откачиха зад гребена и на ръце се дотикаха по стръмния скат, първоначално по един взвод от всичката прислуга на батареята. Моментът бе критически. На неприятелят идеха подкрепления и в момента когато батареите бяха готови да стрелят от към гората на 1 км зад противника идеха гъсти маси подкрепления. (По думите на пленници идели на помощ два полка). В това време батареите откриха огън и спасиха положението“ [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 27, л. 2-3].

В своето издание Военноисторическата комисия критикува остро 15-и арт. полк затова, че е оставил 31-и пех. полк без поддръжка в критичен момент от атаката за твърде дълго време. Действително батареите от 2/15-о отделение пристигат пет часа след като пехотата заема форт № 7 (от 11 до 16 часа). Но те не могат да бъдат обвинени за липсата на адекватни разузнавателни сведения. От изложеното до тук ясно личи, че 15-и арт. полк (особено 5-а и 6-а батарея) полага огромни усилия, за да излезе при форта възможно най-бързо. Според релацията на 2-о отделение „първа открива огън в 16.20 ч. 5-а батарея“, а „в 16.24 ч. открива огън 6-а батарея“ на поручик Никола Михов. Заедно те принуждават контраатакуващите противникови вериги и идващите „гъсти поддръжки“ да отстъпят, след което започват преследването на противника с огън, докато той не се изгубва и разпръсква в гората. Въпреки закъснението батареите от 2/15-о отделение се намесват в най-критичния момент и успяват да затвърдят 31-и пех. полк на главната линия при форт № 7, който към

16.00 ч. „е останал без началници и разколебан започва леко да отстъпва“ [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 1, л. 61–66; ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 8, л. 21; ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 27, л. 1–3; **Българската армия в Световната война...** Т. VIII, 1939, с. 540–547].

Вечерта двете отделения прекарват на главната отбранителна линия (1-о при форт № 6, а 2-о при № 7) където се окопават и приготвят за нощна стрелба при „голяма бодрост“. Заключение от този ден констатира, че загубите на противника са много големи – оставил е много трупове във фортовете и по цялото поле, много снаряжение, оръдия и припаси. Към 20.30 ч. пристига заповед от бригадата частите да се приведат в ред и да са готови за настъпление в 6.00 ч. за заемане на втората отбранителна линия на гр. Тутракан [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 1, л. 66].

Таблица 1. Данни за жертвите и изстреляните снаряди от 15-и с.с. артилерийски полк от 5 септември 1916 г. [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 1, л. 66]

	Болни	Ранени	Убити
Офицери	–	Поручик Дамянов	–
Войници	–	11	–
Коне	5	7	4
Изстреляни снаряди	3799		

Най-активен по време на атаката на 5 септември е 15-и арт. полк. За огромната дейност, която той развива говори количеството изстреляни снаряди – 3799. За сравнение 5-и арт. полк изстрелва 2606, 4-и арт. полк 3375, а тежката артилерия общо 3385 снаряда [Цанев, Ст. 1929, с. 46–47].

Военно-теоретичните и военноисторическите публикации от края на 20-те и 30-те години на XX в. подлагат атаката срещу главната отбранителна линия на Тутраканската крепост от 5 септември на сериозна критика. Основна причина затова е твърде голямото количество жертви, което дава пехотата, и възможността те да бъдат избегнати при по-добре планирано изпълнение на шурма.

Таблица 2. Сведения за убити и ранени от 4-а пехотна Преславска дивизия на 5 септември 1916 г. [Цанев, Ст. 1929, с. 46].

	Убити	Ранени	В неизвестност	Общо извън строя
Офицери	27	103	–	130
Войници	1005	3918	210	5133

На първо място е отбелязано недостатъчното разузнаване – липсват данни за противника и състоянието на фортификацията, изкуствените препятствия, здравината на телените мрежи, вълчите ями, бетонни постройки и др. Недостатъчно и непълно разяснение на задачите на пехотата и артилерията. Най-тежки и многобройни са критиките, насочени към дейността на артилерията. Като основна грешка в плана на атаката е посочено, че артилерията е неправилно разделена на тежка (за която отговаря командира на 2-и тежък арт. полк) и лека полска (под командата на началника на арт. бригада на 4-а Преславска дивизия), тъй като това противоречи на инструкциите за употреба на артилерията от 1909 г. и натрупания опит от Балканските войни. Огънят на тежката артилерия не е концентриран по главното направление (форт № 5, 6 и 7), а е разпръснат по целия Южен сектор. Освен това артилерийската подготовка на атаката е твърде кратка – тя продължава по-малко от час. Поради тази причина липсват достатъчно пролуки в изкуствените препятствия, те не са унищожени, забавят настъплението на пехотата и ѝ костват много жертви. В същото време огънят на тежката артилерия е пренесен твърде рано в тила на крепостта, което дава възможност на румънската пехота и куполните оръдия пред фортовете да обстрелват атакуващите части необезпокоявано [Цанев, Ст. 1929, с. 29–31, 47–51].

Заклучението на Военноисторическата комисия към Министерство на войната за бойните действия на полската артилерия също е твърде критично. Според комисията стрелбата не е била достатъчно ефективна поради отдалечената и лоша позиция на батареите, липсата на видимост (тъй като се намират под линията на обстрел) и бавната смяна на позицията при заемането на фортовете, което оставя 31-и и 7-и пех. полк за дълго време без артилерийска поддръжка [**Българската армия в Световната война...** Т. VIII, 1939, с. 531]. Но освен грешките в анализите са посочени и много от достойнствата на българските артилеристи. В своя критически разбор Ст. Цанев отбелязва, че: „В техническо отношение огъня на нашата артилерия бе отличен: точен, измерен, спокоен, подвижен при промените на целите. По всичко личеше, че той се намира в ръцете на изпитани, просветени и смели артилеристи.“ [Цанев, Ст. 1929, с. 49].

Според мен критиките, които са отправени към действията на артилерията и в частност на полската артилерия при Тутракан, са твърде строги и пренебрегват някои обективни фактори. На първо място, това е липсата на достатъчно време за подготовка и актуални разузнавателни сведения. Основната идея, която заляга в плана на III армия за водене на военните действия в Добруджа, е да се проведе един своеобразен „блицкриг“. Най-общо неговата основна цел е да не даде възможност на Румъния и Русия да съсредоточат достатъчно части в Южна Добруджа, с което да отнемат възможността на III армия да води настъпателни воен-

ни действия. За планиране на атаката над Тутракан 15-и арт. полк разполага с по-малко от 5 дни при липса на сведения за крепостта. Като свой аргумент критиката използва сравнение между отличното представяне на полската артилерия при Одрин и допуснатите грешки при Тутракан. Изтъкнато е, че не са приведени в употреба направените поуки, въпреки че изпълнителите са почти същите. Но тук отново не е отчетен факторът време – при Одрин българската армия разполага с 5 месеца, през които крепостта е основно изучена, а планирането и подготовката на атаката продължава през целия февруари.

На 6 септември сутринта двете отделения на 15-и арт. полк получават заповед да държат връзка с предните линии на пехотата, за да могат да ги поддържат при настъплението им. Това се налага, тъй като боят трябва да се води в гориста местност, където видимостта е малка. Участъкът за действие на 1/15-о отделение е вляво, а на 2/15-о отделение вдясно от шосето за Тутракан. Използвани са странични наблюдатели, които дават сведения за позициите на противника и неговото отстъпление. Движението на батареите, както и откриването на противника става трудно поради обраслата и пресечена местност. Оръдията се пренасят на ръце с помощта на войници от пехотата, тъй като те „бързо осъзнават, че румънците не издържат на точния обстрел на нашата артилерия“. Такъв е случаят с 6-а батарея на поручик Михов, която на няколко пъти е премествана на ръце, докато не застава в най-предните вериги на 1 км от окопите на румънците. С ураганен огън тези окопи за няколко минути са обсипани с гранати и шрапнели. Към 12.00 часа шестте полски батареи на 15-и арт. полк и две гаубични батареи започват да обстрелват фронта пред 1/4-а бригада. Постепенно огънят на румънците се разрежда и те на групи започват да отстъпват панически към Тутракан. Румънската артилерия разположена в града започва да стреля все по-неточно и хаотично. 7-и и 31-и пех. полк следят ефекта от артилерийския огън и скоро надават радостно „Ура“, с което започва общо настъпление. С минимални усилия останалите защитници на окопите са преодолен и към 12.30 ч. втората отбранителна линия е премината. Между 14.30 и 15.00 ч. двата полка са на гребена пред града и подреждат частите си за финалното настъпление. Към 17.00 ч. е получено донесение от командира на 7-и пех. полк, че е спрял пред покрайнините на града и иска в помощ две батареи. Но когато батареите се приготвят да тръгнат, пристига ново донесение от командира на 1/4-а бригада, в което се съобщава, че противникът предава града с целия му гарнизон без никакви условия. Заповядано е батареите да останат на същата позиция [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 1, л. 63–68; **Българската армия в Световната война...** Т. VIII, 1939, с. 611–612].

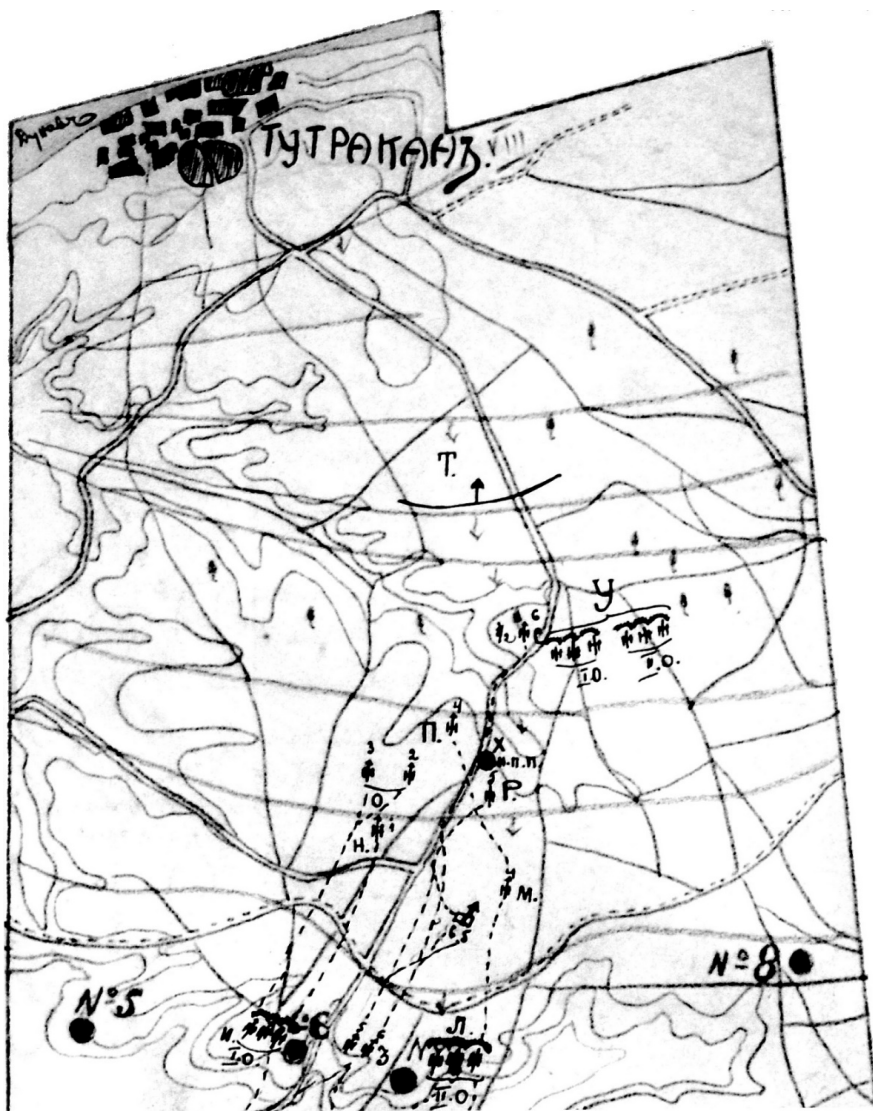
Таблица 3. Данни за жертвите и изстреляните снаряди
от 15-и с.с. артилерийски полк от 6 септември 1916 г.
[ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 1, л. 63–68]

	Болни	Ранени	Убити
Офицери	–	–	–
Войници	–	15	3
Коне	2	2	6
Изстреляни снаряди	921		

Заклучението и оценката на Никола Михов за атаката срещу Тутракан се съдържа в негова военно-техническа разработка в началото на 30-те години със заглавие „Атаката на Източния сектор при Одринската крепост и атаката на Тутраканската крепост. Да се направят изводи по теория за атака на предварително укрепена позиция“. Ето какво гласи тя: „Походът се извърши правилно. Противникът бе заблуден за посоката на главния удар. Сполучливо бе избран участъкът за пробив. Силите не бяха достатъчно; това създаде критически моменти, които при по-активна отбрана можеше да докарат неуспех. Противникът не бе прикован по двата фланга на 4-а п.[ехотна] дивизия. Подготовката за атаката не бе пълна поради краткото време и недостатъчната настойчивост. Разузнаването бе слабо. Не бяха разкрити силите на отбраната. Артилерийският огневи план не бе разработен подробно, с оглед фланкиращите огньовете. Действието на придружаващите батареи и променянето на позициите бе уредено много общо и създаде кризи в боя. Артилерийската подготовка бе свършено недостатъчна. Същите артилерийски началници, които действаха и при Одрин, не можаха да изпълнят задачата си, главно поради недостиг от артилерия и краткото време. Не бе направена сметка за необходимите снаряди да се подготви атаката; пехотата атакува много рано и понесе тежки загуби. 4-а п.[ехотна] дивизия нямаше сигурна връзка със съседите; отрядът на Хамерщайн атакува 5 часа по-късно. Обединението на войските стана много късно и без нужния щаб и средства. Заповедта за продължение атаката на 5.9 [5 септември] по обяд се даде без познаване на обстановката. При липса на резерви успехът мъчно се разширява. Слабата артилерийска подготовка се изкупва с кръв. Успехът се дължи на извънредно високия дух на пехотата, пасивната отбрана и щастливите случайности“ [Справочна библиотека на ДВИА, инв. № 3496, л. 7–8].

От дистанцията на времето заключението на Никола Михов е твърде критично към артилерията. Действително не може да се отречат изброените недостатъци и допуснатите грешки, широко и задълбочено разгледани в множество военноисторически анализи. Според мен обаче войниците, подофицерите и офицерите от полската артилерия и в част-

ност 15-и с.с. арт. полк нямат никаква вина за лошата артилерийска подготовка и големите жертви на пехотата.

Ил. 3. Кроки за действията на 15-и арт. полк при Тутракан на 6 септември 1916 г. [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 8, л. 21]

Планирането на атаката, осигуряването на разузнавателни сведения, командване и съдействие между тежка и лека артилерия, и пехота е задължение на главнокомандващите. От релациите на 15-и арт. полк и двете му отделения ясно личат огромните самопожертвователни усилия, които полагат артилеристите, за да окажат пълно съдействие на пехота-

та и в хода на боя да компенсират допуснатите грешки при планирането и подготовката. Огромен е подвигът на 5-а и 6-а батарея на поручик Михов, които на 5 септември въпреки опасността изваждат на ръце своите оръдия на главната линия в най-критичен момент, за да бъде отблъснато окончателно румънското контранастъпление. Именно с проявата на храброст и жертвоготовност в моменти като този много българи заслужено записват завинаги имената си в нашата история като герои от войните за национално обединение, редом до тях застава и ген. Никола Михов.

Таблица 4. Легенда към кроки за действията на 15-и артилерийски полк при Тутракан на 1 – 6 септември 1916 г. [ДВИА, ф. 816, оп. 2, а.е. 8, л. 21]

Условен знак	Обяснение
а.	Позиция на 1-а батарея при минаване на границата на 2 септември 1916 г.
б.	Позиция на 2-а батарея след минаване на границата на 2 септември.
в.	Позиция на 3-а батарея след минаване на границата на 2 септември.
г. д. и.	Позиция на 1-а и 2-а батарея към 16.00 ч. на 2 септември.
е.	Позиция на 1-а и 3-а батарея на 2 септември до 2.00 ч. на 4 септември.
К.	Позиция на 2/15-о арт. отделение на 2 септември след минаването на границата.
А.	Позиция на 2/15-о арт. отделение на от 2 септември до 3 септември вечерта.
Б.	Позиция на 15-и арт. полк на 4 септември към 4.00 ч.
В.	Позиция на 1/15-о арт. отделение като придружаващо, която зае към 9.00 ч. до вземане на фортовата линия.
Г.	Временна позиция на 1-а, 2-а, 3-а, 5-а и 6-а батарея до отваряне път за фортовата линия – позицията, на която батареите се връщат, след като са отивали към фортовата линия и не са могли да минат напред на 5 септември.
Е.	Позиция на 4-а батарея при настъпление към фортовата линия на 5 септември до смръкване.
Ж.	Позиция, указана на командира на 2/15-о отделение за заемане при настъпление, но не е заета по причина отиването към фортовата линия по друг път, а не по указания, направо от позицията при с. Денизлер.
З.	Позиция на 2/15-о арт. отделение към 13.00 ч. на 5 септември.
И.	Позиция на 1/15-о арт. отделение към 13.00 ч. на 5 септември.
Л.	Позиция 2/15-о арт. отделение вечерта на 5 септември.

М. Н. О. П. Р. С.	Позиции на батареите постепенно заемани до изгонването на противника из гората до падането на гр. Тутракан на 6 септември.
Т.	Позиция избрана за действие против отстъпващия противник към гр. Тутракан, но не заета по заповед на командира на 4-а арт. бригада.
у.	Позиция, заета при падането на гр. Тутракан на 6 септември преди смръкване и за нощуване.
	Н. П. П. – Наблюдателни пунктове на командира на 15-и арт. полк.
	Н. П. I. О. – Наблюдателни пунктове на командира на 1/15-о арт. отделение.
	Н. П. II. О. – Наблюдателни пунктове на командира на 2/15-о арт. отделение.
	Н. П. – Наблюдателни пунктове на батарейните командири.
	батарея.
	Форт от главната отбранителна линия обозначен с номер (№).

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници / Archival sources

ДВИА – Държавен военноисторически архив, фонд 816. [DVIA – Darzhaven voennoistoricheski arhiv, fond 816.]

Справочна библиотека на ДВИА, спомен № 3496. [Spravochna biblioteka na DVIA, spomen № 3496.]

Публикации / Publications

Ангелов, А. 1937 – Ангел Ангелов. Материал за история на българската артилерия. София: Печатница на Военно-издателски фонд, 1937. [Angel Angelov. Material za istoria na balgarskata artileria. Sofia: Pechatnitsa na Voenno-izdatelski fond, 1937.]

Българската армия в Световната война 1915 – 1918. Т. VIII, 1939 – Българската армия в Световната война 1915 – 1918. Т. VIII. Войната срещу Румъния през 1916 година. Подготовка на войната и Тутраканската операция. София: Държавна печатница, 1939. [Bulgarskata armia v Svetovnata vojna 1915 – 1918. T. VIII, Voynata sreshtu Rumania prez 1916 godina. Podgotovka na voynata i Tutrakanskata operatzia. Sofia: Darzhavna pechatnitsa, 1939.]

Генов, Я. 2024 – Явор Генов. Участието на подпоручик Никола Михов в превземането на Одринската крепост. – *Епохи*. Том 32, бр. 1, 2024. [Yavor Genov.

Uchastieto na podporuchik Nikola Michov v prevzemaneto na Odrinskata krepost. – *Epochi*. Том 32, br. 1, 2024.]

Михов, Н. 2004 – Никола Михов. Дневник. София: Изток-Запад, 2004. [Nikola Mihov. Dnevnik. Sofia: Iztok-Zapad, 2004.]

Недева, Т. 2008 – Тодорка Недева. Търновските генерали 1878 – 1944. В. Търново: Борба, 2008. [Todorka Nedeva. Tarnovskite generali 1878 – 1944. V. Tarnovo: Borba, 2008.]

Руменин, Р. 1996 – Румен Руменин. Офицерският корпус в България 1878 – 1944 г. Том 1–7. София: Св. Георги Победоносец, 1996. [Rumen Rumenin. Ofitser-skiyat korpus v Bulgaria 1878 – 1944 g. Tom 1–2. Sofia: Sv. Georgi Pobedonosets, 1996.]

Цанев, Ст. 1929 – Стоил Цанев. Боят при Тутракан. Описание с критически разбор. София: Печатница на Армейския военно-издателски фонд, 1929. [Stoil Tsanev. Boyat pri Tutrakan. Opisanie s kriticheski razbor. Sofia: Pechatnitsa na Armeiskia voenno-izdatelski fond, 1929.]

Чолаков, Г. 2000 – Горазд Чолаков. Търновските генерали. – *Епохи*. Том 8, бр. 3, 2000. [Gorazd Tcholakov. Turnovskite generali – *Epochi*. Том 8, br. 3, 2000.]

Интернет източници / Internet Sources

Schneider-Canet – Schneider-Canet 75mm field gun M. 1904. – <https://www.bulgarianartillery.it/Bulgarian%20Artillery%201/Schneider-Canet%2075mm%201904.htm> (достъпен: юли 2024)

Съкращения / List of Abbreviations

с.с. – скорострелен [s.s. – skorostrelen]